

PROTOKOLL
vid tillståndsprövning
och föredragning
DAG FÖR BESLUT
2019-09-24
Stockholm

Aktbilaga 15
Mål nr Ö 4761-19

JUSTITIERÅD

Gudmund Toijer, Ann-Christine Lindeblad, Svante O. Johansson (referent),
Dag Mattsson och Cecilia Renfors

JUSTITIESEKRETERARE (PROTOKOLLFÖRARE)

Johan Isaksson

PARTER

Klagande

LM

Ombud och offentlig försvarare: Advokat BP

Motpart

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Häktning

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten över Skåne och Blekinges beslut 2019-09-06 i mål B 2609-19

Målet föredras.

Föredraganden avger betänkande (aktbil. 14).

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd.

Högsta domstolen ändrar hovrättens beslut och beslutar att LM inte längre ska vara häktad i målet.

BP ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av LM i Högsta domstolen med 1 725 kr. Av beloppet avser 1 380 kr arbete och 345 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

LM har yrkat att han ska bli försatt på fri fot.

Riksåklagaren har motsatt sig ändring av hovrättens beslut.

Lunds tingsrätt har yttrat sig.

SKÄL

Bakgrund

1. Åklagaren begärde vid tingsrätten LM häktad på sannolika skäl misstänkt för våldtäkt och misshandel. I häktningsframställan angav åklagaren som särskilda häktningsgrunder att det förelåg risk för att LM genom att undanröja bevis eller på något annat sätt skulle försvåra sakens utredning (s.k. kollusionsfara) och att det förelåg risk för att han skulle fortsätta sin brottsliga verksamhet (s.k. recidivfara). Åklagaren angav också att det för brottet våldtäkt inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år och att det inte var uppenbart att skäl till häktning saknades (den s.k. tvåårsregeln).
2. Tingsrätten häktade LM som på sannolika skäl misstänkt för våldtäkt och misshandel. Som särskild häktningsgrund angav tingsrätten kollusionsfara. Vidare angav tingsrätten att det för brottet våldtäkt inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år. Åklagaren gavs tillstånd att meddela restriktioner.
3. LM åtalades för våldtäkt enligt 6 kap. 1 § andra stycket brottsbalken och misshandel enligt 3 kap. 5 §. Han dömdes av tingsrätten för våldtäkt, mindre grovt brott, enligt 6 kap. 1 § andra och tredje styckena och misshandel. Tingsrätten förordnade i domen att LM skulle stanna kvar i häkte till dess domen i ansvarsdelen vinner laga kraft mot honom. Som särskild häktningsgrund angavs recidivfara.

4. LM överklagade tingsrättens dom. Beträffande beslutet om häktning yrkade han att hovrätten skulle försätta honom på fri fot. Åklagaren motsatte sig LMs yrkande och anförde att tingsrätten gjort en riktig bedömning av risken för fortsatt brottslighet.
5. Hovrätten har avslagit frifotsyrkandet utan att hålla förhandling.

Frågan i Högsta domstolen

6. Den huvudsakliga frågan i Högsta domstolen är om häktningsgrunden recidivfara vid huvudförhandlingen berörts på sådant sätt att tingsrätten kunnat besluta att LM skulle vara fortsatt häktad på denna grund.

Allmänt om handläggningen av en häktningsfråga

7. Enligt 24 kap. 1 § första stycket rättegångsbalken får den häktas som på sannolika skäl är misstänkt för ett brott, för vilket är föreskrivet fängelse i ett år eller däröver, om det med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller någon annan omständighet finns risk för att han eller hon avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff (flykttfara), genom att undanröja bevis eller på något annat sätt försvårar sakens utredning (kollusionsfara) eller fortsätter sin brottsliga verksamhet (recidivfara). Av andra stycket framgår att om det för brottet inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år, ska häktning ske, om det inte är uppenbart att skäl för häktning saknas (tvåårsregeln). I tredje stycket finns en proportionalitetsregel enligt vilken häktning får ske endast om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse.

8. En åklagare kan ta upp en fråga om häktning på vilket stadium målet än befinner sig. Sedan åtal har väckts får rätten också självmant ta upp frågan om häktning beträffande gärningar som omfattas av åtalet. (Se 24 kap. 17 § första stycket rättegångsbalken.)

9. När en fråga om häktning har väckts ska häktningsförhandling hållas så snart som möjligt (se 24 kap. 17 § andra stycket rättegångsbalken). Den som yrkar häktning ska ange de omständigheter som yrkandet grundas på och den anhållne och dennes försvarare ska få tillfälle att yttra sig (se 24 kap. 14 § andra stycket).

10. Av rättsfallet NJA 1990 s. 542 framgår att, när rätten avser att tillämpa en ny grund för beslutet om häktning, ska situationen behandlas som om rätten självmant tar upp häktningsfrågan. I en sådan situation gäller också kravet på förhandling, trots att det inte direkt framgår av 17 §.

11. Om den misstänkte döms för brott och är häktad, ska rätten pröva om han eller hon ska stanna kvar i häkte till dess domen vinner laga kraft (se 24 kap. 21 § rättegångsbalken). Prövningen ska ske enligt de grunder som anges i 24 kap. rättegångsbalken. Rätten är vid denna prövning inte bunden av om åklagaren yrkat fortsatt häktning och är fri att beakta även andra förhållanden än dem som åklagaren har åberopat.

Den misstänktes rätt att yttra sig över häktningsfrågan

12. Det är en viktig rättssäkerhetsgaranti att häktning inte äger rum utan att den misstänkte fått möjlighet att dessförinnan framföra sina synpunkter och att denna möjlighet ges vid en förhandling (se NJA 1990 s. 542, NJA

1992 s. 499 och NJA 1993 s. 161). I detta ligger att den enskilde ska lämnas tillfälle att framföra synpunkter, inte bara på frågan om häktning som sådan, utan även på de särskilda häktningsgrunder som kan bli aktuella och på det proportionerliga i åtgärden (jfr 24 kap. 14 § andra stycket rättegångsbalken).

13. När rätten ger den misstänkte tillfälle att framföra sina synpunkter på häktningsfrågan får detta inte ske på ett oprecist eller underförstått sätt. Det måste vara tydligt för den misstänkte att det finns tillfälle att framföra synpunkter på häktningsfrågan, innefattande de särskilda häktningsgrunderna. Inte minst gäller detta när det kan bli aktuellt att rubricera ett brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år som ett annat brott med lindrigare straffskala.

14. Det kan tilläggas att tvåårsregeln i 24 kap. 1 § andra stycket rättegångsbalken innebär en presumtion för häktning vid misstanke om svåra brott. Grunden för bestämmelsen är att risk för flykt, kollusion eller recidiv som regel föreligger vid så allvarlig brottslighet. En prövning av häktningsskälerna måste dock alltid göras i det enskilda fallet även i de fall tvåårsregeln är aktuell (se NJA 1985 s. 868). Någon av de särskilda häktningsgrunderna måste föreligga. I ett häktningsbeslut ska rätten, liksom vid häktning enligt 1 § första stycket, ange grunden för häktningen (se 24 kap. 5 § första stycket).

Bedömningen i detta fall

15. Åklagaren yrkade under huvudförhandlingen vid tingsrätten att LM skulle vara fortsatt häktad, men att det inte längre behövdes tillstånd att

meddela restriktioner. Häktningsgrunden recidivfara berördes inte särskilt vid huvudförhandlingen.

16. Det förhållandet att LM var häktad på grund av tvåårsregeln och att åklagaren yrkade fortsatt häktning kan inte anses medföra att åklagaren gjort gällande recidivfara som särskild häktningsgrund för det fall tvåårsregeln inte skulle vara tillämplig. Tingsrätten får därför anses självmant ha tagit upp frågan om häktning på grund av recidivfara (jfr p. 10). Något hinder mot att tingsrätten initierar en fråga om häktning vid huvudförhandlingen på en ny häktningsgrund finns inte, förutsatt att den misstänkte getts tillfälle att ta ställning till och framföra synpunkter på häktningsfrågan.

17. Vad som förekommit vid huvudförhandlingen ger vid handen att häktningsgrunderna inte har berörts på ett så precist och uttryckligt sätt som krävs (jfr p. 12 och 13).

18. Förfarandet innebär ett sådant avsteg från en för den enskilde viktig rättssäkerhetsprincip att det får anses utgöra ett grovt rättegångsfel. Felet kan inte anses ha läkts genom prövningen i hovrätten. Beslut om att hålla LM fortsatt häktad hade endast kunnat fattas efter förhandling (jfr p. 9 och 10). Det måste krävas att hovrätten håller en sådan förhandling utan dröjsmål (jfr NJA 1990 s. 542).

19. Mot bakgrund av vad som nu har sagts och med hänsyn till den tid som förflutit sedan tingsrätten fattade sitt häktningsbeslut utan att det läkts av hovrätten ska LM inte längre vara häktad i målet.

Johan Isaksson

Föredraget 2019-09-23

Lämnat för expediering 2019-09-24

Gudmund Toijer